

YASHIL IQTISODIYOTDA INVESTITSIYA SAMARADORLIGINI OSHIRISH: BARQAROR O'SISH STRATEGIYASI VA IMKONIYATLARI

Ilxomjonova Zarnigor Ilxomjon qizi
Qarshi davlat universiteti
iqtisodiyot yo'nalishi

Annotatsiya: *Yashil va barqaror iqtisodiyotga o'tish innovatsiyalarni rivojlantirish, toza texnologiyalarni rivojlantirish va ekologik toza amaliyotlarni amalga oshirish uchun katta sarmoyalarni talab qiladi. Biroq, yashil iqtisodiyotga zarur investitsiyalarni jalb qilish juda qiyin vazifa bo'lib qolmoqda. Ushbu maqola barqaror o'sishni tezlashtirishga intilayotgan hukumatlar, korxonalar va manfaatdor tomonlarga qimmatli tushunchalarni taklif qilib, investitsiya samaradorligini oshirish strategiyasi va imkoniyatlarini o'rganadi. Keng qamrovli siyosat asoslarini qabul qilish, qo'llab-quvvatlovchi moliyaviy mexanizmlarni yaratish va qulay investitsiya muhitini yaratish yashil iqtisodiyotga samarali o'tishning asosiy omilidir.*

Kalit so'zlar: *yashil iqtisodiyot, tiklanadigan energiya resurslari, investitsiya muhiti, populyatsiya, ekologiya, yashil zonalar, ESG, DXSH*

KIRISH

Yashil iqtisodiyotda investitsiyaviy jozibadorlikni oshirish O'zbekiston davlatining barqaror rivojlanish yo'lidagi sa'y-harakatlarining e'tiborga molik namunasidir. Mamlakat Parij kelishuvi va Barqaror rivojlanish maqsadlari kabi global maqsadlarga mos keladigan, kam uglerodli va resurs tejralgan iqtisodiyotga o'tish muhimligini tan oldi. O'zbekiston respublikasida amalga oshirilayotgan chora-tadbirlar tahlili natijasida yashil iqtisodiyotda investitsiyaviy jozibadorlikni oshirishning ko'p tomonlama yondashuvi ochib beriladi: 1. Siyosat va normativ-huquqiy baza: Hukumat atrof-muhitga qulay investitsiyalarni rag'batlantirish bo'yicha kompleks siyosat va normativ-huquqiy bazani amalga oshirgan. Bunga qayta tiklanuvchi energiya, energiya samaradorligi, maishiy chiqindilarni boshqarish va barqaror qishloq xo'jaligini rag'batlantirish to'g'risidagi qonun va qoidalar qabul qilinishi kiradi. 2. Qayta tiklanuvchi energiyani rivojlantirish: O'zbekiston quyosh, shamol, gidroenergetika kabi muqobil energiya manbalarini rivojlantirishga ustuvor ahamiyat berdi. Hukumat qayta tiklanuvchi energiya loyihalariga ichki va chet el investitsiyalarini jalb qilish, jumladan, favqulodda oziq-ovqat tarif rejaları va soliq rag'batlantirishni joriy etish chora-tadbirlarini joriy etdi. 3. Energiya samaradorligi tashabbuslari: Is gazi chiqindilarini kamaytirish va resurslardan foydalanish samaradorligini oshirishda energiya samaradorligining ahamiyatini inobatga olib, hukumat tomonidan energiya tejrachi texnologiyalar va

amaliyotni qo'llab-quvvatlash bo'yicha turli dasturlar amalga oshirildi. Ushbu tashabbuslar sohalar, jumladan, binolar, transport va sanoat bo'yicha energiya sarfini optimallashtirishni ko'zda tutmoqda. 4. Yashil moliya va investitsiyalarni jalb qilish: O'zbekiston yashil moliyaga kirishni yanada kuchaytirish va yashil iqtisodiyotga

investitsiyalarni jalb qilish bo'yicha chora-tadbirlar ko'rildi. Bunga yashil investitsion fondlarni tashkil etish, yashil loyihalarni moliyaviy rag'batlantirish, yashil investitsiyalarni jalb qilish bo'yicha xalqaro moliya institutlari bilan hamkorlik qilish kiradi. 5. Tadqiqot va innovatsiyalar: Hukumat yashil texnologiyalar va innovatsiyalar sohasida tadqiqot va rivojlantirish faoliyatini rag'batlantiradi. Atrofmuhitga qulay texnologiyalar va amaliyotlarni ishlab chiqish va qabul qilishni yo'lga qo'yish uchun akademiya, sanoat va ilmiy-tadqiqot muassasalari o'rtasidagi hamkorlikni qo'llab-quvvatlaydi. 6. Xalqaro hamkorlik. O'zbekiston barqaror rivojlanish bo'yicha bilim va tajriba almashish maqsadida xalqaro forum va sheriklikda faol ishtirok etadi. U BMT Taraqqiyot Dasturi (BMTTD) va Osiyo taraqqiyot banki (ADB) kabi xalqaro tashkilotlar bilan yashil iqtisodiyot loyihalari bo'yicha tajriba, mablag' va texnik ko'mak olish bo'yicha hamkorlik qiladi. Yana shuni aytib o'tish lozimki respublikamizda bir qancha tijorat banklar ham ushbu sohani rivojlantirish uchun past foizli kreditlar taqdim etmoqda (1- jadval).

Nomi	Ipoteka Bank	Qishloq qurilishbank	Xalq banki	O'zsanoat qurilishbank
Foizi	15 foiz	15 foiz	15 foiz	15 foiz
Summasi	90 mln	150 mln	60 mln	150 mln
Muddati	5 yil	5 yil	5 yil	5 yil
Imtiyozli davri	Mavjud emas	Mavjud emas	Mavjud emas	Mavjud emas

Yashil iqtisodiyotda investitsiyaviy jozibadorlikni oshirishga e'tibor qaratib, O'zbekiston atrof-muhitga ta'sirni minimallashtirish bilan birga barqaror iqtisodiy o'sishga erishishni maqsad qilgan. Moliyaviy resurslarning cheklanganligi va imkoniyatlarni mustahkamlash zarurligi kabi qiyinchiliklar davom etishi mumkin bo'lsa-da, mamlakatning barqarorlikka bo'lgan bag'rikengligi maqtovga sazovor.

Siyosat va strategiyalarga vaqti-vaqti bilan o'zgartirishlar kiritish bilan bir qatorda investitsiya samaradorligini uzluksiz nazorat qilish va baholash ushbu tashabbuslarning uzoq muddatli muvaffaqiyati uchun juda muhim bo'ladi.

Ekologik tahdidlarning kuchayishiga javob sifatida yashil iqtisodiyotning paydo bo'lishi qayta tiklanadigan energiya, barqaror transport, chiqindilarni boshqarish va yashil infratuzilma kabi ko'plab sohalarga katta sarmoyalar kiritish zarurligini keltirib chiqardi. Ushbu maqola investitsiya oqimiga to'sqinlik qiladigan to'siqlarni ko'rib chiqadi va investitsiya samaradorligini oshirish uchun amaliy echimlarni taqdim etadi.

Yashil investitsiyalar uchun siyosat asoslari

Boshqaruvning turli darajalariga mos keladigan yaxlit siyosat tizimini ishlab chiqish yashil iqtisodiyotda investitsion jozibadorlikni sezilarli darajada oshirishi mumkin. Qayta tiklanadigan energiya maqsadlarini amalga oshirish, uglerod chiqindilarini narxlash va yashil rag'batlantiruvchi paketlarni ishga tushirish investorlarga aniqlik va barqarorlikni ta'minlaydi, yashil loyihalar uchun ishonch va uzoq muddatli majburiyatni oshiradi.

Moliyaviy Mexanizmlarni Takomillashtirish

Yashil iqtisodiyotga investitsiyalarni jalb qilishda moliyaviy institutlar hal qiluvchi rol o'ynaydi. Hukumatlar mavjud kapital va loyiha talablari o'rtasidagi tafovutni bartaraf etish uchun yashil banklar yoki ixtisoslashgan iqlim fondlari kabi maxsus yashil moliyalashtirish institutlarini tashkil etishlari kerak. Bundan tashqari, yashil obligatsiyalar va barqarorlikka bog'liq kreditlar kabi innovatsion moliyaviy vositalar yashil loyihalarni moliyalashtirishning shaffof mexanizmlar rini taqdim etish orqali investorlarning ishonchini oshirishi mumkin.

Yashil iqtisodiyotga investitsiyalarni jalb qilishda moliyaviy institutlar juda muhim rol o'ynaydi. Ba'zi asosiy fikrlar:

1. Moliyalashtirish imkoniyatlari: Moliyaviy institutlar yashil loyihalar va tashabbuslar uchun maxsus moslashtirilgan kreditlar, obligatsiyalar va yashil investitsiya fondlari kabi turli xil moliyalashtirish variantlarini taqdim etadi.

2. Xavfni baholash va kamaytirish: Ular yashil investitsiyalar bilan bog'liq xavflarni baholaydilar va ularni kamaytirish strategiyalarini ishlab chiqadilar, investorlarga ishonch va ishonch hosil qiladilar.

3. Tajriba va yo'l-yo'riq: Moliyaviy institutlarda yashil investitsiyalar b o'yicha tajribaga ega bo'lgan maxsus guruhlar mavjud. Ular investorlarga yo'l-yo'riq va maslahat xizmatlarini taklif qilishadi, ularga qulay yashil loyihalarni aniqlashga va murakkab landshaftni yo'lga qo'yishga yordam beradi.

4. ESG Integratsiyasi: Moliyaviy institutlar o'zlarining investitsiya strategiyalariga Atrof-muhit, ijtimoiy va boshqaruv (ESG) mezonlarini kiritadi, barqaror amaliyot va odob-axloq me'yorlariga mos keladigan investitsiyalarni rag'batlantiruvchi.

5. Hamkorlik va hamkorlik. Moliyaviy institutlar boshqa hamkorlar, shu jumladan hukumatlar, korxonalar va xalqaro tashkilotlar bilan hamkorlik qilib, yashil iqtisodiyotga investitsiyalarni jalb qiluvchi zamonaviy moliyaviy vositalar va tashabbuslarni ishlab chiqadilar.

6. Hisobot va shaffoflik: Moliyaviy institutlar ko'pincha o'zlarining ESG faoliyati va prognozini oshkor qilib, investorlarga barqaror amaliyotlarga bo'lgan bag'rikengligi to'g'risida shaffoflikni ta'minlaydi.

Davlat-Xususiy Sheriklik (Dxsh)

Davlat va xususiy sektorni birlashtirgan hamkorlikdagi korxonalar yashil investitsiyalar uchun zarur bo'lgan qo'shimcha resurslarni safarbar qilishi mumkin. Hukumatlar xatarlarni bo'lishish, resurslarni optimallashtirish va o'zaro manfaatli investitsiya imkoniyatlarini yaratishni maqsad qilib, yaxshi tuzilgan Ppplar orqali xususiy sektorni faol ravishda jalb qilishlari kerak. Aniq huquqiy asoslarni yaratish, protseduralarni soddalashtirish va tegishli imtiyozlarni taklif qilish xususiy korxonalarini yashil iqtisodiyotga sarmoya kiritishga undashi mumkin.

Investitsiya Muhiti

Yashil iqtisodiyotga kapitalni jalb qilish uchun qulay investitsiya muhitini yaratish juda muhimdir. Hukumatlar ochiq muloqotni rag'batlantirishi, shaffof qoidalarni o'rnatishi va investitsiya xavfini kamaytirish uchun mustahkam huquqiy asoslarni ta'minlashi kerak. Yashil

investitsiya tashabbuslarini ishlab chiqishda davlat va xususiy sektor o'rtasidagi hamkorlikning kuchayishi uzoq muddatli majburiyatlarni yanada kuchaytirishi va investorlarning ishonchi va ishonchini kuchaytirishi mumkin.

Investitsiya muhiti deganda ma'lum bir iqtisodiyot yoki sektorga investitsiyalarning jozibadorligi va maqsadga muvofiqligiga ta'sir qiluvchi umumiy sharoitlar va omillar tushuniladi. Yashil iqtisodiyotda investitsiya muhitini yaxshilash investitsiyalarni jalb qilish uchun juda muhimdir.

Investitsiya muhitini yaxshilash uchun siyosatchilar quyidagilarga e'tibor qaratishlari mumkin:

Barqarorlik va bashorat qilish: yashil iqtisodiyotga uzoq muddatli investitsiyalarni qo'llab-quvvatlaydigan barqaror va bashorat qilinadigan siyosat va qoidalarni amalga oshirish investorlarning ishonchini oshiradi. Aniq va izchil qoidalar investorlarga xavflarni baholashga va asosli qarorlar qabul qilishga yordam beradi.

Huquqiy va me'yoriy-huquqiy baza: qo'llab-quvvatlovchi huquqiy va me'yoriy-huquqiy bazani yaratish juda muhimdir. Bunga qayta tiklanadigan energiyani qabul qilishni rag'batlantiradigan, yashil investitsiyalarni rag'batlantiradigan va atrof-muhitni muhofaza qilishni ta'minlaydigan Qonunchilik kiradi.

Moliyaga kirish: yashil loyihalar uchun moliyalashtirishga kirishni osonlashtirish juda muhimdir. Hukumatlar yashil banklar yoki fondlarni tashkil qilishi, yashil obligatsiyalarni ilgari surishi yoki kapitalni barqaror investitsiyalar uchun safarbar qilish uchun moliyaviy imtiyozlar yaratishi mumkin.

Infratuzilmani rivojlantirish: qayta tiklanadigan energiya tarmoqlari va ekologik toza transport tarmoqlari kabi zarur infratuzilmani rivojlantirish yashil investitsiyalarning maqsadga muvofiqligi va jozibadorligini oshiradi.

Shaffoflik va hisobdorlik: shaffoflik va hisobdorlik mexanizmlarini yaratish investorlarning aniq va ishonchli ma'lumotlarga ega bo'lishlarini ta'minlashga yordam beradi. Bu ishonchni kuchaytiradi va investitsiya jarayoni bilan bog'liq noaniqliklarni kamaytiradi. Hamkorlik va sheriklik: davlat va xususiy sektor o'rtasidagi sheriklikni rag'batlantirish, shuningdek xalqaro hamkorlikni rivojlantirish yashil iqtisodiyotga investitsiyalarni tezlashtirishi mumkin. Hamkorlikdagi harakatlar bilim, resurslar va tajriba almashishga imkon beradi.

Ushbu jihatlarga e'tibor qaratish va investitsiya muhitini doimiy ravishda yaxshilash orqali mamlakatlar yashil iqtisodiyotga investitsiyalarni jalb qilishlari, iqtisodiy o'sishni rag'batlantirishlari va barqaror rivojlanish maqsadlariga erishishlari mumkin. Yashil iqtisodiyotdagi investitsiya muhiti atrof-muhit barqaror sohalariga investitsiyalar kiritish bilan bog'liq imkoniyatlar, xavflar va qoidalarni anglatadi. Muhim ma'lumotlar quyidagilarni o'z ichiga oladi:

1. O'sib borayotgan talab: Barqarorlikka global e'tiborning oshib borishi qayta tiklanuvchi energiya, toza texnologiya, yashil infratuzilma va atrof-muhitga qulay boshqa sohalarga investitsiyalarga sezilarli talabni yaratdi.

2. Hukumatni qo'llab-quvvatlash: Ko'plab hukumatlar yashil iqtisodiyotga investitsiyalarni jalb qilish bo'yicha siyosat va rag'batlantirish choralari amalga oshirmoqda. Bularga soliq imtiyozlari, grantlar, subsidiyalar va qulay qoidalar kiritilishi mumkin.

3. Narx-navo raqobatbardoshligi: So'nggi yillarda quyosh va shamol kabi qayta tiklanuvchi energiya texnologiyalarining narxi sezilarli darajada pasayib, ularni an'anaviy energiya manbalari bilan narx-navo raqobatbardosh qilib qo'yadi. Bu jozibali investitsiya imkoniyatlarini taqdim etadi.

4. O'zgaruvchanlik va risklar. Har qanday investitsiyada bo'lgani kabi, yashil iqtisodiyotda ham normativ o'zgarishlar, texnologik yutuqlar, bozordagi o'zgaruvchanlik kabi risklar mavjud. Investorlar uchun ushbu xavflarni samarali baholash va boshqarish muhimdir.

5. ESG Integratsiyasi: Atrof-muhit, ijtimoiy va boshqaruv (ESG) omillari investitsion qaror qabul qilishga tobora ko'proq kiritilmoqda. Kuchli ESG amaliyotlari va barqarorlik va'dalariga ega bo'lgan kompaniyalar ko'pincha investorlar tomonidan afzal ko'rilgan.

6. Innovatsiya va hamkorlik. Yashil iqtisodiyotga biznes, tashkilot va hukumatlar o'rtasida innovatsiya va hamkorlik yo'lga qo'yiladi. Investorlar atrofmuhit barqarorligiga hissa qo'shadigan yangi paydo bo'lgan texnologiyalar va sheriklikka diqqat qilishlari kerak.

Yodingizda bo'lsin, bu shunchaki qisqacha ma'lumot va siz talab qilishingiz mumkin bo'lgan qo'shimcha ma'lumot bo'lishi mumkin.

Texnologik innovatsiyalar va tadqiqotlar va ishlanmalar

Tadqiqot va ishlanmalarga barqaror investitsiyalar (Ar-Ge) yashil iqtisodiyotning o'sishi uchun hal qiluvchi ahamiyatga ega. Hukumatlar texnologik innovatsiyalarni tarmoqlar bo'yicha boshqarish uchun ilmiy-tadqiqot tashabbuslarini moliyalashtirishga ustuvor ahamiyat berishlari kerak. Akademiya, tadqiqot institutlari va sanoat ishtirokchilari o'rtasidagi hamkorlik zamonaviy texnologiyalarni rivojlantirishga imkon beradi va investitsiyalar uchun qo'llabquvvatlovchi ekotizimni rivojlantiradi. Hukumatlar ilmiy-tadqiqot tashabbuslarini qo'llab-quvvatlash va ilmiy doiralar, tadqiqot institutlari va sanoat ishtirokchilari o'rtasidagi hamkorlikni rag'batlantirish uchun mablag' ajratishi kerak. Ushbu hamkorlik ilg'or texnologiyalarni rivojlantirishga yordam beradi, bu esa o'z navbatida yashil iqtisodiyotga investitsiyalarni jalb qilish uchun qo'llabquvvatlovchi ekotizimni yaratadi. Innovatsiyalar va ilmiy-tadqiqot ishlarini rivojlantirish orqali mamlakatlar barqaror rivojlanishni boshqarishi, raqobatbardoshlikni oshirishi va yashil tarmoqlarga ko'proq investitsiyalarni jalb qilishi mumkin.

Ta'lim va mahoratni rivojlantirish

Yashil sektorda malakali ishchi kuchining etishmasligini bartaraf etish investitsiyalarni jalb qilish va saqlash uchun juda muhimdir. Hukumatlar va ta'lim muassasalari yashil ta'lim dasturlarini targ'ib qilishlari, kasb-hunar va texnik tayyorgarlikni taklif qilishlari, bilim almashish va salohiyatni oshirish uchun imkoniyatlar yaratishlari kerak. Malakali va bilimdon ishchi kuchi nafaqat yashil investitsiyalar samaradorligini oshiradi, balki barqaror innovatsiya va o'sish madaniyatini rivojlantiradi. Yashil iqtisodiyotga investitsiyalarni jalb qilish samaradorligini oshirishda ta'lim va ko'nikmalarni rivojlantirish muhim rol o'ynaydi.

Ushbu sohalarga e'tibor qaratish orqali manfaatdor tomonlar ishchi kuchining o'sib borayotgan yashil sektor talablarini qondirish qobiliyatini oshirishi mumkin. Ta'lim dasturlari barqarorlik tamoyillarini o'z ichiga olishi va qayta tiklanadigan energiya texnologiyalari, resurslarni boshqarish va ekologik toza amaliyotlar bo'yicha treninglar o'tkazishi kerak. Malakani rivojlantirish tashabbuslari texnik tajribani shakllantirish va yashil sohalarda tadbirkorlikni rivojlantirishga ustuvor ahamiyat berishi kerak. Ta'lim va malakani oshirishga sarmoya kiritib, mamlakatlar yashil iqtisodiyotning o'sishiga hissa qo'shish va bu jarayonga ko'proq investitsiyalarni jalb qilish uchun tayyor ishchi kuchini yaratishi mumkin.

XULOSA

Yashil iqtisodiyotga investitsiyalarni samarali jalb qilish barqaror va inklyuziv o'sishga erishish uchun juda muhimdir. Keng qamrovli siyosat asoslarini qabul qilish, qo'llab-quvvatlovchi moliyaviy mexanizmlarni yaratish, qulay investitsiya iqlimini joriy etish va zarur texnologik va ko'nikmalarni rivojlantirish orqali hukumatlar va manfaatdor tomonlar qiyinchiliklarni engib, yashil iqtisodiyotning ulkan salohiyatini ochib berishlari mumkin. Bunday jamoaviy harakatlar yanada barqaror va barqaror kelajakka o'tishni tezlashtirish uchun juda muhimdir.

ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Vaxabov A.V., Xajibakiyev Sh.X., Tashmatov Sh.A., Butaboyev M.T.. Yashil iqtisodiyot. Darslik. T.: Universitet, 2020, 156-bet
2. A. Stainer 2017, "The Green Shoots of the Green Economy", Environmental Conservation, №2 vol 3 2019.
3. "2030-yilgacha bo'lgan davrda O'zbekiston Respublikasining Atrof muhitni muhofaza qilish" konsepsiyasi
4. Brown L.R. Eco-Economy. Building an Economy for the Earth. Earth Policy Institute. W.W. Norton&Company. New York, London, 2019.
5. <https://www.project-syndicate.org/commentary/the-green>
6. <https://stat.uz/uz/rasmiy-statistika/ecology-2> 7. www.uznature.uz